

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 94(477.74-21)334.16 «1900/1914»

*Л. М. Іваніченко***ФАБРИЧНО-ЗАВОДСЬКА ПРОМИСЛОВІСТЬ ОДЕСИ
У 1900–1914 рр.**Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна**Іваніченко Лілія Михайлівна**, к. і. н., ст. викладач кафедри історії та етнографії України, e-mail: Lilija.istorik@Gmail.com**АНОТАЦІЯ**

Розвиток фабрик та заводів Одеси у перші чотирнадцять років ХХ ст. став новою сторінкою в історії міста. Фабрично-заводська промисловість почала різко зростати на фоні занепаду торгівлі зерном та введення високого охоронного мита на імпорт іноземної продукції. Але, як і в ХІХ ст., частка іноземного капіталу в місті залишалася значною. Історичні обставини склалися так, що загальноекономічна криза 1900–1903 рр., російсько-японська війна, революція 1905 р., а згодом і Перша світова війна заважали розвитку економіки Одеси, призводили до збанкрутіння десятків підприємств. Але між цими періодами одеська фабрично-заводська промисловість встигала відновлюватися, а деякі її галузі процвітали. Це була ливарна промисловість (Шполянський металургійний завод, оловоплавильна фабрика Шако тощо), консервна промисловість, корковий завод Арпса, джутова фабрика та ін. Однак економічний розвиток Одеси дослідники царського, радянського та сучасного періоду висвітлюють по-різному. Це стосується навіть джерел одного часу — погляди іноземних дослідників дають змогу іншими очима подивитися на історію міста. Економічний розвиток фабрик та заводів окресленого періоду важко простежити з радянських джерел, де більше уваги приділено розвитку робітничого та революційного рухів.

Ключові слова: економіка Одеси; заводи; фабрики; експорт; мануфактура; капіталовкладення.

*Л. М. Іваніченко***ФАБРИЧНО-ЗАВОДСКАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ ОДЕССЫ
В 1900–1914 гг.**Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, Украина**Іваніченко Лілія Михайлівна**, к. і. н., ст. преподаватель кафедры истории и этнографии Украины, e-mail: Lilija.istorik@Gmail.com**АННОТАЦИЯ**

Развитие фабрик и заводов Одессы в первые четырнадцать лет ХХ века стало новой страницей в истории города. Фабрично-заводская промышленность начала резко расти на фоне упадка торговли зерном и ввода высоких охранных пошлин на импорт иностранной продукции. Но, как и в ХІХ ст., доля иностранного капитала в городе оставалась значительной. Исторические обстоятельства сложились так, что общеэкономический кризис 1900–1903 гг., русско-японская война, революция 1905 г., а потом и Первая мировая война мешали развитию экономики Одессы, приводили к обанкрочиванию десятков предприятий. Но между этими периодами одесская фабрично-заводская промышленность успевала восстанавливаться, а некоторые ее отрасли процветали. Прежде всего это была литейная промышленность (Шполянский металлургический завод, оловоплавильная фабрика Шако и т. п.), консервная промышленность, пробковый завод Арпса, джутовая фабрика и др. Однако экономическое развитие Одессы исследователи царского, советского и современного периода освещают по-разному. Это касается даже источников одного времени — взгляды иностранных исследователей дают возможность другими глазами посмотреть на историю города. Экономическое развитие фабрик и заводов очерченного периода трудно проследить из советских источников, где больше внимания уделено развитию рабочего и революционного движений.

Ключевые слова: экономика Одессы; заводы; фабрики; экспорт; мануфактура; капиталовложения.

L. M. Ivanichenko

FACTORY INDUSTRY OF ODESA IN 1900–1914

Odesa National Polytechnic University,
Shevchenko Avenue, 1, Odesa, 650444, Ukraine

Ivanichenko Liliya Mykhaylivna, PhD in History, Senior Lecturer of the Department of History and Ethnography of Ukraine, e-mail: Liliya.istirik@gmail.com

ABSTRACT

The development of factories of Odesa in the first fourteen years of the twentieth century became a new page in the history of the city. Factory industry began to rise sharply against the background of the decline in grain trade and leading-in the high security duties on the import of foreign products. But, as in the XIX century the share of foreign capital in the city remained significant. Historical circumstances were such that the general economic crisis of 1900–1903, Russian-Japanese War, the Revolution of 1905, and then the First World War hindered the development of the economy of Odesa, led to going out of business dozens of enterprises. But between these periods Odesa factory industry restored, and some of its industries prospered. First of all those were the Foundry industry (Shpolyans'kyu Metallurgical Plant, Tin Melting Shako factory and so on), the Canning industry, Cork factory Arps, Jute factory and others. However, the economic development of Odesa the Royal, Soviet and Modern Researchers clarify in different ways. This applies even to the sources of the same time — the views of foreign researchers allow other eyes to look at the history of the city. The economic development of factories of the outlined period is difficult to trace from Soviet sources, where more attention was paid to the development of the workers' and revolutionary movements.

Key words: *economy of Odesa; plants; factories; export; manufacture; investments.*

Звісно, широке коло джерел та літератури про економічний розвиток Одеси не може бути повністю назване у статті. Автор намагався залучити ті праці дослідників, що конкретно характеризують розвиток місцевих фабрик та заводів та які є відображенням ідеології трьох епох — царської, радянської та сучасної. Тому метою статті є характеристика деяких тенденцій фабрично-заводської промисловості Одеси за перші 14 років ХХ ст. Завданням автор ставив порівняти дослідження різних представників періоду ХХ–ХХІ ст. стосовно загального стану фабрик та заводів міста у зазначений час.

Розвиток фабрик та заводів Одеси у період 1900–1914 рр. радянськими дослідниками описаний дуже скупо, вкрай неохоче. А заслуги революціонерів у ці роки, навпаки, показані досить детально. На це вказують і Г. Гончарук та О. Нагайцев у своїй монографії: «заводи і фабрики міста згадуються лише у зв'язку з діяльністю комуністів на цих підприємствах чи участю трудових колективів у революційному русі та будівництві нового життя... такі відомості, як кількість діючих у місті заводів і фабрик у 1917 р. (460) не мають посилання на джерело, а тому викликають сумніви в достовірності» [2, с. 19].

У загальному вигляді подав деяку інформацію про стан промисловості міста першої половини ХХ ст. радянський історик С. М. Ковбасюк, хоча з невід'ємною для того часу ідеологією: «на початку ХХ ст. промисловий пролетаріат в Одесі вже був значною силою. Фабрично-заводських робітників у місті нараховувалось близько 25 тисяч. Багато з них працювали компактними масами на таких крупних підприємствах, як залізничні майстерні, судноремонтні майстерні РОПіТа, металообробні заводи Гена, Белліно-Фендеріха, Гульє-Бланшарда та ін.» [7, с. 79].

Через двадцять років історики почнуть не так оптимістично описувати розвиток одеської промисловості, зводячи нанівець усі статистичні дані по фабриках і заводах міста у ХІХ–ХХ ст. Так, можна прочитати в одній з книг: «у дореволюційній Одесі (1917 р. — авт.) було всього декілька великих підприємств металообробної, харчової та легкої промисловості, що нараховували понад 1000 працівників... Розміщувались вони у різних районах міста та, включаючись у житлову забудову, створювали виключно несприятливі умови для населення» [3, с. 56–57].

Потрібно відмітити, що погляди на розвиток одеської фабрично-заводської промисловості різняться у працях не тільки істориків різних епох, але й дослідників одного часу.

Цікаво порівняти дисонансну інформацію й від сучасників царської епохи, хоча б більш близьку до об'єктивності. Тенденції у розвитку промисловості Одеси окресленого періоду описані у першоджерелах того часу, наприклад, альманахах, путівниках по Одесі.

Так, в одному з путівників за 1901 р. охарактеризований перспективний стан одеських фабрик та заводів. «В даний мо-

мент Одеса переживає помітний перелом в здавна складеному ладі її економічного життя. Одеса з торгового, переважно, міста поступово починає ставати фабрично-заводським. Швидкий розвиток фабрично-заводської промисловості є найбільшим і найважливішим фактом в історії Одеси». Далі автори вказують на передумови такої сприятливої ситуації: «Населеність Одеси, зростаюча доставка сировини, поліпшення шляхів сполучення, скорочення звичних джерел доходу, якими служила хлібна торгівля, — все це, в зв'язку з високим, мало не заборонним митом, що охороняє російське виробництво від іноземної конкуренції і забезпечує промисловцям великий прибуток, викликало останнім часом виникнення в Одесі безлічі фабрично-заводських підприємств». Далі колишній старший фабричний інспектор Херсонської губернії А. А. Микулін наводить дані щодо зростання цих підприємств в Одесі. Підприємства, засновані з 1880 по 1890 р., збільшували свою продуктивність щорічно в середньому на 10 %, а підприємства молодші, засновані з 1890 по 1896 р., виявили швидше зростання, збільшуючи свою продуктивність від 24 до 30 % щорічно [8, с. 191]. Лише за 16 років (1880–1896 рр.) кількість фабрик та заводів зросла на 213 %, кількість працівників на 170 %, а сума виробництва на 65 %, що є кращим свідченням того великого значення, котре обробна промисловість набувала в житті Одеси [8, с. 192].

Подивитися на розвиток Одеси початку ХХ ст. з іншого боку дозволяє праця П. Герлігі, де часто цитуються думки іноземців, що працювали чи побували у місті. Попри значне зростання фабрично-заводської промисловості Одеси, згідно з повідомленнями одного з італійських журналістів 1905 р., розташування міста не сприяло промислового розвитку, адже вугілля, руду та нафту доводилося завозити здалеку — або в обхід залізницею, або поєднуючи залізницю та пароплави, що, звичайно, вимагало значних витрат. Це, в основному, було вугілля з Британії за завищеними цінами. А більшість вугілля Донецького вугільного басейну, за звітом британського консула 1909 р., надходила морем до портів Балтики й використовувалась на фабриках та пароплавах і лише незначна кількість надходила для потреб промисловості південного регіону [1, с. 181].

Як і у ХІХ ст., на поч. ХХ ст. так само значна кількість великих фабрик та заводів Одеси була заснована на іноземні капі-

тали; іноземці влаштовували підприємства переважно для експлуатації не існуючих до цього в Одесі галузей промисловості, російські капіталісти головним чином вкладали свої капітали у вже існуючі підприємства [8, с. 191].

Незважаючи на поступове укорінення та збільшення капіталовкладень саме в одеську фабрично-заводську промисловість, згідно з даними альманаху за 1902 р., з початком ХХ ст. в економіці Одеси простежуються проблиски чергової загальноекономічної кризи. У 1900 р. деякі з заводів за тими виробництвами легкої промисловості, котрі Одеський комітет торгівлі і мануфактур вважав сприятливими у розвитку, зазнали втрат. Так, збитків зазнав паперо-джутовий завод; один зі шкіряних заводів дав дивіденду на 8½ %, а інший — дав збиток [6, с. 143].

Цю інформацію підтверджують і праці сучасних українських дослідників. Так, промислове піднесення 90-х рр. ХІХ ст. змінилося кризою 1900–1903 рр. Державний банк Російської імперії, який тримав свою облікову ставку на рівні 4,5 %, з червня став підвищувати її і в грудні довів до 7 %. Найвище напруження на грошовому ринку спостерігалось наприкінці 1899 і на початку 1900 р. З 1901 р. відновилося зростання депозитів у Держбанку, а з 1902 р. — і в приватних банках. У 1903 р. через певне поживлення у низці галузей обліково-позичкові операції приватних банків істотно розширилися, супроводжуючись незначним підвищенням облікового відсотка. Випуск акцій, який досяг мінімуму в 1902 р., з 1903 р. знову почав поступово зростати [4, с. 11].

На кінець 1899 р. криза охопила майже всі галузі промисловості і транспортні підприємства. Переважна більшість високопосадовців намагалася шукати причину кризи у зовнішніх чинниках, відкидаючи ту обставину, що країна вступила в смугу промислового надвиробництва. Банкрутства 1899 р. ясно показували, що зростання промисловості досягло того рівня, коли не лише подальше розширення виробництва мало зупинитися, а й навіть збереження його на досягнутому рівні ставало неможливим [4, с. 12].

Свою версію стосовно кризи 1900–1903 рр. мали й радянські вчені 1980-х рр. У монографії Г. Гончарука наведені деякі їхні позиції з праці «Очерки истории Одесской областной партийной организации». Так, швидке зростання промисловості

ганими шляхами сполучення а також існуванням «синдикату плавильних», що контролював постачання чавуну, фіксовані ціни і відмовляв у кредитах приватним покупцям [1, с. 194].

Втрати цукрової промисловості виявилися на експортному цукрі, ціна якого впала в Одесі через кризу в Європі з 1 руб. 67 коп. у 1898 р. до 1 руб. 24 коп. за 1 пуд цукру-піску. Це було на 1 руб. 54 коп. нижче ціни на внутрішньому ринку (за вирахуванням акцизу, від якого експортний цукор було звільнено). Оскільки експорт цукру в роки кризи становив в середньому 9 млн пудів на рік, тобто близько 19 % всього виготовленого цукру-піску, то втрати від продажу за цінами нижче собівартості істотно скоротили прибутки цукрозаводчиків [4, с. 14].

Економічна криза 1900–1903 рр. у наступний період змінилася подіями Російсько-японської війни 1904–1905 рр. та революції 1905–1907 рр.

Це знову-таки серйозно позначилося на фабрично-заводській промисловості Одеси. Сполучення, що було порушене під час війни, занепад торгівлі одеських підприємств продуктами харчування з країнами Далекého Сходу, загальне скорочення кредитів і виснаження робочих ресурсів завдали збитків промисловості. Але страйки на підприємствах і революційна діяльність майже знерухомили місто. П. Герлігі цитує французького консула, який стверджував, що коли діяльність фабрик значно скоротилася через брак замовлень, вимоги робітників ставали з дня на день все більшими, а страйки — тривалішими. Усі фабрики працювали з надзвичайно низькими показниками, а деякі з них були змушені закритися.

Російсько-японська війна призвела до зменшення кількості працюючих. До війська забирали значну кількість резервістів замість тих, хто вирушав на фронт. А відсутність навіть небагатьох кваліфікованих робітників могла «негативно позначитися на підприємствах, де вміння і досвід є суттєвими факторами виробництва» [1, с. 194].

Після 1905 р. сталося мало змін на краще — знову ж таки через страйки. А між тим, фактична робота, виконувана робітником, стала втричі дорожчою, ніж десять років тому. Крім того, місцеві цукрозаводи виявили, що їхні звичні ринки збуту у Персії завалені цукром з Північної України. Консервна промисловість зазнала спаду через підвищення ціни на жерсть.

Це знову призвело до збанкрутіння багатьох фірм [1, с. 195]. Спад промисловості відбувся й у будівельній індустрії, а усі три одеські сірникові фабрики закрилися. Фабрики з виробництва жерсті працювали лише 3–4 години на тиждень. Аналізуючи дану ситуацію, італійські представники писали, що Одеса радше транспортний вузол, ніж промислове місто [1, с. 197].

На 1908 р. число фабрик зменшилося на 25 % порівняно з 1906 р., однак скорочення продукції становило тільки 2,5 %. Різко зкоротилися розфасовка чаю і виробництво цукру.

Незважаючи на зазначені економічні труднощі, фабрики та заводи Одеси з закінченням першого десятиріччя ХХ ст. почали налагоджувати діяльність, а деякі галузі почали процвітати навіть в умовах кризи. Менші фірми збанкрутували, а середньорічне виробництво в перерахунку на кількість фабрик зросло. У текстильній промисловості ці цифри зросли з показника 49 у 1906 р. до 61 у 1908 р. До 1913 р. в Одесі і регіоні, як і раніше, процвітала металургія. Тим більше, що відновлення будівництва залізниць викликало різке зростання цієї галузі. Хоча британський консул у своєму звіті писав, що незважаючи на перспективний Криворізький регіон, стан металургії в Одесі йому здавався безнадійним (спад купівельної спроможності, мало замовлень, низький експорт). Серед інших виробництв процвітала в Одесі консервна промисловість, що стимулювала виробництво жерсті, «а в самій Одесі було більше фабрик з виробництва жерсті, ніж у цілій імперії» [1, с. 195, 196].

До 1911 р. поволі відбулося відновлення виробництва цементу, скла та цегли, про що свідчило збільшення попиту на будівництво нового житла серед зростаючої кількості населення Одеси. Покращили свою активність й інші галузі промисловості. Наприклад, одним з найбільших підприємств міста стала джутова фабрика, що у 1908 р. виробила товарів на суму 1824 тис. руб. при 1200 працівниках; у 1910 р. — на суму 2500 тис. руб. при 1240 працівниках. Німець Арпс володів у 1912 р. корковим заводом на 2 тис. робітників, який складався з 18 корпусів. Існувала також у цей час в Одесі фабрика однієї з американських компаній з переробки резини. Прибуток її складав понад 26 тис. доларів. Хоча потрібно зазначити, що економічні кризи посунули Одесу як промислове місто на східку нижче від Миколаєва та Херсона.

Радянські дослідники цей період пов'язують з підйомом революційної активності. Робітники заводів Гена, РОПіТ, інших підприємств 17 серпня 1910 р. своїм страйком підтримали страйкуючих портовиків. Наводиться й такий факт солідарності, коли 12 квітня 1912 р. 600 робітників коркового заводу страйкували на підтримку вимог робітників заводу РОПіТ. А в травневих виступах 1912 р. брали участь 3 тис. робітників 18 підприємств міста [2, с. 20].

До 1914 р. зростання фабрично-заводської промисловості в Одесі закріпилося явними показниками. Якщо у 1907 р. у місті виробили товарів на 50 млн руб., то до Першої світової війни ця сума подвоїлася [2, с. 197]. Одеса посідала важливе місце у розвитку промисловості і торгівлі на Півдні імперії Романових. У 1914 р. в Одесі налічувалося 420 заводів і фабрик, на яких працювало 30 тис. робітників [4, с. 56].

Економічне зростання пов'язано було також із задоволенням воєнних потреб імперії. Найбільший внесок у забезпечення армії боєприпасами зробили підприємства, які перебували під егідою уповноваженого Головного артилерійського управління генерала С. М. Ванкова — так званої воєнно-промислової групи Ванкова. До неї увійшли підприємства з різнопрофільним потужним виробництвом, що дає підстави віднести її до організації концернівського типу. В Україні до цієї групи увійшли підприємства Київського, Одеського і Південного районів. Організація Одеського району налічувала близько 70 підприємств, переважно майстерень з недосконалим промисловим устаткуванням. Як правило, вони працювали у тісному контакті з Одеським ВПК [4, с. 81].

Але не можна не згадати про страйкові рухи, описані в радянських джерелах. Січневі дні 1914 р. радянські історики пов'язують з появою листівок та подальшим страйками на заводах РОПіТ, Шполянського, меблевій та чайорозважувальній фабриках. А на шпалерній фабриці братів Тарнополь та майстернях РОПіТ збиралися кошти на користь страйкуючих пітерських робітників. У травні 1914 р. пройшли одноденні страйки на корковому та металургійному заводах, на фабриці фарб та лаків [2, с. 21].

Отже, найточнішу та всебічну інформацію про стан розвитку фабрично-заводської промисловості Одеси у 1900–1914 рр. дають нам першоджерела того часу — альманахи, путівники,

звіти консулів. Ці відомості доповнюють праці сучасних українських вчених. Доволі цінним та докладним, зі всебічним аналізом іноземних джерел є дослідження П. Герлігі, яка надає можливість вітчизняним історикам подивитися на розвиток Одеси з позиції європейського мислення. По даному періоду найнеоб'єктивнішими, неточними та фрагментарними є, у більшості випадків, дослідження часів радянської епохи, за якими у потоці інформації про революційні події та робітничий рух важко простежити економічний стан одеських фабрик та заводів.

Література та джерела

1. Герлігі П. Одеса : історія міста, 1794–1914 / П. Герлігі. — К. : Критика, 1999. — 382 с.
2. Гончарук Г. И. Историография одесских фабрик и заводов: монография / Г. И. Гончарук, А. Е. Нагайцев. — Одесса: Астропринт, 2004. — 216 с.
3. Город-герой Одесса / Котков И. И. и др. — М. : Стройиздат, 1977. — С. 56–57.
4. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]; НАН України. Інститут історії України. — К. : Ніка-Центр, 2011. — Т. 1. — 696 с.
5. Карев Г. А. Одесса — город-герой. — М. : Воениздат, 1978. — 176 с.: ил.
6. Лазарович С. Духовная и экономическая жизнь Одессы / С. Лазарович // Южно-русский альманах / изд. Ю. Сандомирского; под ред. А. И. Маркевича, А. С. Попандопуло. — Одесса : Тип. Торгового дома Г. М. Левинсон, 1902. — Год 7. — С. 117–146.
7. Одесса: Очерк истории города-героя / под ред. С. М. Ковбасюка. — Одесса, 1957. — 320 с.
8. Очерки развития торговли и промышленности Одессы // Путеводитель по Одессе. — О. : Изд. Ю. Сандомирского, 1901. — Год I. — С. 188–210.

REFERENCES

1. HERLIHY, P. (1999) *Odesa : istoriya mista, 1794–1914* — *Odesa: A History 1794–1914*. Kyiv: Krytyka. (In Ukrainian).
2. GONCHARUK, G. I. & NAGAITSEV, A. E (2004) *Istoriografija odesskih fabrik i zavodov — Historiography Odessa factories*. Odessa: Astroprint. (In Russian).
3. KOTKOV, I. et al. (1977) *Gorod-geroj Odessa — Hero-City Odessa*. Moscow: Stroyizdat. (In Russian).
4. BALABUSHEVYCH, T. A. et. al. (2014) *Ekonomichna istoriya Ukrainy: Istoryko-ekonomichne doslidzhennya — Economic History*

- of Ukraine: historical and economic research. Kyiv: The National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine. (In Ukrainian).
5. KAREV, G. A. (1978) *Odessa — gorod-geroj — Odessa — a city-hero*. Moscow: Voenizdat. (In Russian).
 6. LAZAROVICH, S. (1902) Duhovnaja i jekonomicheskaja zhizn' Odessy — Spiritual and economic life of Odessa. In: Markevich, A. I. & Popandopulo, A. S. (eds.) *Juzhno-russkij al'manah — South Russian almanac*. Year 7. Odessa: Type Trading house G. M. Levinson. (In Russian).
 7. KOVBASJUK, S. M. (1957) *Odessa: Oчерк istorii goroda-geroja — Odessa: A Short History of the Hero City*. Odessa: Odessa Regional Publishing House. (In Russian).
 8. ANON (1901) *Oчерki razvitija trgovli i promyshlennosti Odessy — Essays on the development of trade and industry in Odessa*. In: Sandomirskij, Ju. *Putevoditel' po Odesse — Guide to Odessa*. Year I. — pp. 188–210. (In Russian).

Надійшла до редакції 28 листопада 2016 р.

УДК 930.1:94(477)

А. І. Федорова

**ПЕРШІ ЗГАДКИ ТЕРМІНУ УКРАЇНА:
ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

Одеський національний політехнічний університет,
просп. Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

Федорова Алла Іванівна, к. і. н., доцент, доцент кафедри історії та етнографії України, e-mail: alla_F2006@ukr.net

АНОТАЦІЯ

18 квітня 2017 р. виповнюється 830 років з дня першої згадки терміну «Україна» у Київському літописі. Слово вживається відносно скороти України щодо передчасної смерті у 1187 р. переяславського князя Володимира Глібовича, що успішно боронив українські землі від половців. Однак серед науковців немає одностайності щодо тлумачень перших літописних згадок етнопоніму «Україна» в XI–XII ст. Існуючі версії можна згрупувати у дві основні: 1) «країна, пограниччя»; 2) «край, країна, рідна земля». Перша версія набула поширення в російській та польській історіографії, оскільки необхідно було обґрунтувати великодержавницьку

політику щодо України. До прибічників «українної, пограничної» версії належать і такі українські історики, як М. Грушевський, О. Субтельний, Є. Наконечний, К. Галушко та ін. Певний прорив у трактуванні терміну здійснив у 1920-ті роки С. Шелухін, який доводив, що термін Україна відноситься не до країни, а до окремої землі. Отождоження України з краєм, країною отримало поширення серед сучасних дослідників — О. Братко-Кутинський, В. Скляренко, Г. Півторак, О. Палій, С. Макарчук та ін.

Ключові слова: термін «Україна»; Київський літопис; історіографія; «країна»; «країна».

А. І. Федорова

**ПЕРВЫЕ УПОМИНАНИЯ ТЕРМИНА УКРАИНА:
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Одесский национальный политехнический университет,
просп. Шевченко, 1, Одесса, 65044, Украина

Федорова Алла Ивановна, к. и. н., доцент, доцент кафедры истории и этнографии Украины, e-mail: alla_F2006@ukr.net

АННОТАЦИЯ

18 апреля 2017 исполняется 830 лет со дня первого упоминания термина «Украина» в Киевской летописи. Слово употребляется в отношении скорби Украины по преждевременной смерти в 1187 переяславского князя Владимира Глебовича, успешно защищавшего украинские земли от половцев. Однако среди ученых нет единодушия относительно толкований первых летописных упоминаний этнопонима «Украина» в XI–XII вв. Существующие версии можно сгруппировать в две основные: 1) «краина, пограничье»; 2) «край, страна, родная земля». Первая версия получила распространение в русской и польской историографии, поскольку необходимо было обосновать великодержавную политику в отношении Украины. К сторонникам «украинной, пограничной» версии относятся и такие украинские историки, как М. Грушевский, О. Субтельный, Е. Наконечный, К. Галушко и др. Определенный прорыв в трактовке слова «Украина» совершил в 1920-е годы С. Шелухин, который доказывал, что термин «Украина» относится не к окраине, а к отдельной земле. Отождествление Украины с краем, страной получило распространение среди современных исследователей — А. Братко-Кутинский, В. Скляренко, Г. Полторак, А. Палій, С. Макарчук и др.

Ключевые слова: термин «Украина»; Киевская летопись; историография; «краина»; «страна».